

דיון על ערך הניצחון בעת המודרנית

הקלאסי והספקן בוחנים את מושג הניצחון לאור השינויים באופיה של המלחמה
במהלך ההיסטוריה

רס"ן יעקב בג'ז

הדיון הרעיוני הדמיוני שלהלן התרחש בין שני הוגי דעות בעקבות התבטאותו של הרמטכ"ל, רב-אלוף שאול מופז על ערך הניצחון.

הקלאסי: ובכן, אני חושב שכדאי שתסביר לנו מדוע התכנסנו כאן כדי לדון בערך שהוא – לכאורה – כל כך טריוויאלי. האין זו, לדעתך, ברכה לבטלה?

הספקן: אני מקווה מאוד שלא! ובאומרי זאת כדאי שאפתח בטיעוני. הרמטכ"ל צותת כמי שאומר כי "המשימה הראשונה במעלה של צה"ל היא הניצחון. הדבר נכון גם לגבי הלחימה במסגרת הביטחון השוטף וגם לגבי מלחמה כוללת".¹ לכאורה נראים דבריו של הרמטכ"ל כמובנים מאליהם, וכי המושג ניצחון ברור לכולם. האין זה כך?

הקלאסי: כן, דבריו בהחלט מובנים.

הספקן: אם כך הרשה לי להציג כמה היבטים חדשים שיפתחו בפניך זווית ראייה שונה לדברים. הבה נבחן את המושגים הבסיסיים במשפט, צבא וניצחון ביחס לחלקו השני של המשפט, קרי: "הלחימה במסגרת הביטחון השוטף וגם לגבי מלחמה כוללת". אני אעשה זאת דרך בחינת המובן הפילולוגי של כל אחד מהמושגים הללו. הנה כמה הגדרות שיעזרו לנו:

צבא: ארגון גדול של אנשים למען מטרה ספציפית.² ניצחון: הצלחה בכל תחרות או מאבק – הצלחה הכוללת בתוכה את התבוסה של היריב או התגברות על מכשולים.³ על המושג צבא אין ויכוח. צבא מודרני, או בשימוש

קצין שריון
בוגר פד"ב בריק
סטודנט לתואר ראשון
בלימודי המזרח
ובמדעי המדינה.
שירת בתפקידי שדה
בחטיבה 7, ובהם
מפקד הסיירת

הנכון יותר של המילה "הכוחות המזוינים", הוא אכן ארגון גדול של אנשים, במקרה זה חיילים, שנועד לממש מטרה ספציפית על-פי הגדרת הדרג המדיני.⁴ אך מה על מושג הניצחון? לדעתי לא בכדי שם המילון את המילה תחרות לפני המילה מאבק. תחרות, כפי שידוע לך, שייכת בעיקר לעולם משחקי הספורט. בעולם זה מתקיימים התנאים הבאים: המתמודדים על התואר מוגדרים בבירור, מגוון התמחויותיהם ברור, ומעל הכול, הדרך להשגת הניצחון עוברת בתוך סטנדרטים וחוקים ברורים לחלוטין, שעל כל המתמודדים לשחק על פיהם.

לדוגמא: כדי לנצח בתחרות ריצה חופשית למרחק של 100 מטר יש לבצע מספר דברים ברורים.

- א. על כולם להתחיל באותה נקודת זינוק.
 - ב. על כולם לרוץ אותו מרחק.
 - ג. לשום מתחרה אסור להפריע באיזושהי צורה למתחרים האחרים.
 - ד. לשום מתחרה אסור להשתמש באמצעים ממריצים.
- המנצח הוא אחד ויחיד, גם אם ניצחונו הוא במאית השנייה בלבד.

הקלאסי: עד כאן אין לנו ויכוח, ואיני מבין לאן אתה חותר. המילון אכן שם את המילה תחרות לפני המילה מאבק. אבל אני בטוח שלא תערער על ההנחה כי המילה "מאבק" מתארת בצורה מוצלחת את הוויית המלחמה. אם כך הדבר, הרי שעדיין ניתן לשייך את המילה ניצחון באופן ברור למושג "הביטחון השוטף וגם לגבי מלחמה כוללת", שבהם משתמש הרמטכ"ל. אם תסכים לכך הרי שאין לך טיעון.

הספקן: אני מסכים איתך באופן חלקי בלבד, אך שוב יש לדייק. יש לעשות הפרדה מלאה בין מושג "הביטחון השוטף" לבין

בסוף ניצחתי את כולם בקלי קלות.....

איפשרו להם קיום ללא תלות מתמשכת בטבע. זכייה בעודפים אלה הייתה חשובה ליכולת לשרוד בתנאי מזג אוויר קשים ולמשל בצורת או חורף ארוך מהרגיל. ההתנגשות האלימה הפכה להיות מאורגנת. היה צורך להתארגן כדי לייצר עודפים ולשמור על הייצור. היה צורך להתארגן בקבוצות כדי לקחת את עודפי הייצור מהקבוצה המאורגנת הנגדית. זאת הייתה ראשית הלוחמה.

מלחמות הגל השני החלו להתפתח במאה ה-18, כאשר המהפכה התעשייתית הלכה ותפסה את מקומה בתרבות האנושית. ייצור הנשק הפך המוני בדיוק כמו ייצורו של כל מוצר אחר. בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20, עם עלייתה של מדינת הלאום, הפך גם המוות להיות פשוט ויעיל כמו כל פריט אחר שעל קו הייצור. על כך יעידו שתי מלחמות העולם.

בסוף המאה ה-20 אנו עדים לגל חדש, הגל השלישי – מלחמות המבוססות על אמצעים טכנולוגיים מתקדמים מבוססי מידע. חוד החנית של טכנולוגיה זו הוא הנש"ם (נשק מונחה מדויק).

הספקן: התיאור שלך טוב, אבל הוא לא יהיה שלם אם לא נחדד נקודה מרכזית אחת: יחד עם ההתפתחויות הטכנולוגיות מהגל הראשון ועד השלישי הלכה וגדלה עם השנים הקבוצה המנהלת את המאבק והמשתתפת בו. בגל הראשון הלוחמה

המושג "מלחמה כוללת" ביחס לגודל הקבוצה, ואני אסביר. דווקא בביטחון השוטף אנו מוצאים עצמנו באירועים הדומים יותר לתחרות ספורט מאשר במלחמה כוללת. בתקריות הביטחון השוטף פועלים כוחות ניידים קטנים המכריעים את הכף – לניצחון או לתבוסה – על-פי חוקים וסטנדרטים המוגדרים היטב. ככל שהכוח קטן יותר (קבוצה קטנה יותר), כך יכולת השפיטה שלנו לגבי המנצח או המנוצח טובה יותר, ממוקדת יותר, כמו היינו השופטים בתחרות ריצה ל-100 מטר. לעומת זאת מושג "המלחמה הכוללת" כולל בתוכו, פשוטו כמשמעו, קבוצה גדולה (מסות רבות של חיילים). במלחמה כוללת לא רק שחקני המשחק/תחרות אינם שווים לכולם, אלא שלעיתים הם אף לא חלים על כולם.

הקלאסי: אני חושב שאני מבין את טיעונך, ומי שהיטיב להתייחס לבעיה זו הוא פרופ' אלווין טופלר בספרו "מלחמה ואנטי מלחמה". בספר זה מחלק טופלר את ההיסטוריה הצבאית לשלושה גלים.

הגל הראשון מציין את מעבר האדם מחיים בחבורות שבטיות ומחיה על בסיס ציד בלבד לחקלאות. המעבר לחקלאות גרם למהפכה הצבאית הראשונה בהיסטוריה האנושית. מדוע מהפכה? שכן בפעם הראשונה בני-אדם ייצרו ואיחסו עודפי ייצור, ואלה

הייתה בין משפחות או שבטים. בתחילת הגל השני הלוחמה הייתה בין ערי ממלכות, שהונהגו על-ידי נסיכים בעלי צבאות שכירים (הדוגמא הבולטת ביותר היא איטליה של מקיאוולי). לקראת סוף הגל השני אנו עדים למלחמת העולם הראשונה, שבה צבאות לאומיים סדירים של מאות אלפי אנשים יוצאים אל שדה הקרב. בתחילת הגל השלישי אנו מוצאים את המלחמה הטוטלית, שדורשת את כל משאביה של המדינה, עד אחרון אורחיה, כדי להצליח במאמץ המלחמתי.

כשאני בוחן את השימוש במושג "ניצחון" לאור הגדרתו המילונית ולאור שלושת הגלים, אין מנוס מלקבוע כי הוא היה שייך אך ורק לימיו הראשונים של הגל הראשון, לימי מהפכת החקלאות, כאשר הקבוצה המתחרה או הנאבקת הייתה קטנה ומוגדרת היטב, וניצחונה או הפסדה קבעו את גורל כל הקבוצה לחיים או למות. דווקא בגלל עובדה זו מושג הניצחון מתייחס היטב לביטחון שוטף, מכיוון שבאירועי הביטחון השוטף הקבוצה קטנה במידה מספקת כדי שהתוצאה של הניצחון תהיה החלטית לגבי כל הקבוצה.

הקלאסי: אני נאלץ להסכים עם גישתך למושג הניצחון בהקשר של גודל הקבוצה. אולם לדעתי, דווקא מושג הניצחון במלחמה הכוללת הוא הרבה יותר מהותי. דווקא הוא מתאר את הרצון העז לנצח במאבק הגדול. דווקא מושג הניצחון מתאר טוב יותר מכל דבר אחר את הנכונות להיאבק, שאולי אותה רוצה הרמטכ"ל להביע. אתן לך דוגמא:

כיצד תוכל לומר לכו צבאי, ששימתו בשדה הקרב תהיה ביצוע הטעיה, וזאת בידיעה ברורה שלך ושל הכוח המבצע כי בודאי לא הם אלה אשר ינצחו את המלחמה או אפילו את הקרב. הרי ברור לכולם שהם חלק ממכלול שלם, שאמור להשיג את הניצחון. משימת כוח ההטעיה היא לנצח בתחומי; עליו להשיג את התוצאות הרצויות, כדי שכל הקבוצה תוכל לנצח. במובן זה כשאומרים לכו ההטעיה לנצח, מתכוונים לכך שמצפים ממנו להשקיע את כל יכולתו ונכונותו לטובת הקבוצה בכלל. אין חשיבות לתוצאה של המאבק שלו עצמו, כל עוד הוא יעשה זאת בצורה הטובה ביותר.

הספקן: אני מבין לאן אתה חותר. לפי דבריך, הניצחון הוא מדד למוכנותו של האדם ו/או החברה להיאבק על ההישג. הניצחון לגביך הוא מדד להצלחה או לאי-הצלחה בכל אירוע שהוא. הניצחון הוא מעין מצפן, המשמש להכוונת כולם בפעילות הקולקטיבית של המלחמה.

הקלאסי: זוהי בדיוק כוונת דבריי.

הספקן: אם כך, מהן – לפי הסבר זה – תוצאותיהן של מלחמת יום הכיפורים ושל מלחמת לבנון? אלה מלחמות, שכוכר ניצחנו בהן ניצחון מוחלט בשדה הקרב, אולם גם בקרב אנשי צבא וגם בחברה הישראלית הן נתפסות ככישלונות, חלקם אף

טראומטיים, שמשפיעים עלינו עד עצם היום הזה.

הקלאסי: התשובה לכך פשוטה: גודל הקבוצה השתנה; הוא מקיף לאום שלם, מיליוני אנשים, וזו כבר אינה תחרות פשוטה בין אדם לאדם, בין משפחה למשפחה. זהו מאבק מורכב בעל חלקים רבים, שדווקא המאבק הצבאי הוא לעיתים חלקו הקטן. ניתן לנצח בכל אחד מהפרמטרים שתצביע עליהם: מספר האבדות, גודל השטח הנכבש, סילוק כוח אויב ועוד, אבל ניצחון זה בנקודות אינו מבטיח את ניצחונה של כלל המערכת.

הספקן: כאן ביצעת קפיצת מדרגה בהבנת המושג, ואם תרשה לי, אני מבקש להראות בדיוק מה הסכנה הטמונה במצב זה. מדברך עולה מסקנה אחת: המילה ניצחון שייכת לפתיתאון המיתוסים, שאין להם קיום בעולם הצבאי המודרני, ושוב ברצוני להשתמש בהגדרה מילונית:

"מיתוס: סיפור מסורתי, שמחברו אינו ידוע, לעיתים קרובות בעל בסיס היסטורי, אבל לעיתים קרובות משרת הסבר של תופעה טבעית, של מוצא האדם, של מנהגים, של מוסדות, של זכויות דתיות וכדומה".⁵

על-פי הגדרה זו נוכל לומר כי הניצחון הוא רעיון תפיסתי תודעתי, שבינו לבין המציאות אין ולא כלום. ללא הבנה זאת לא ניתן להסביר מדוע מלחמת יום הכיפורים ומלחמת לבנון אינן נתפסות כניצחונות מובהקים של צה"ל.

הקלאסי: אני מבין את הסכנה שעליה אתה מצביע, והרי היה כבר מי שאמר כי "מיתוסים הם אדי הרעל של ההיסטוריה הצבאית".⁶ עם זאת עלי להחזירך לרעיון המקורי של דבריי. ברור כי ניצחון הוא מושג שניתן להתייחס אליו בצורה הטובה ביותר, ככל שהקבוצה קטנה יותר. ערך הניצחון במצבים אלה הופך להיות מוחלט. אולם הניצחון הוא מושג המביע יותר מאשר את משמעותו הפילולוגית. דווקא מיתוס הניצחון בצורתו המופשטת עשוי להסביר לכלל הצבא והחברה מהו קו המטרה שאליהם שואפים להגיע. לא רק זאת, אלה שמיתוס הניצחון נותן לך את אספקט הרגש, שלעיתים אינו פחות חשוב מעצם הטכניקה. הרי לא לחינם נקבעה רוח הלחימה כאחד מעקרונות המלחמה.

הספקן: אם כך מדוע עקרון המלחמה הראשון הוא "ביצוע המשימה לאור המטרה", ולא כפי שאולי היית רוצה – "השגת ניצחון". מהו ניצחון? כיצד ניתן למדוד אותו? מי קבע מי ניצח? מי השופט? מהם הכללים? מדוע ההישג הנדרש על מנת לממש את מיתוס הניצחון שאתה מדבר עליו שונה מאדם לאדם? מתוך שאלות אלה אני מגיע למסקנה, שעולם המושגים שיש לעבוד על פיו חייב להיות מוחלט. לדעתי, זהו עולם ההישגים לאור המטרות ולא הניצחונות. ישנם הישגים טובים וישנם פחות טובים ויש אפילו רעים. הם כולם – בניגוד לניצחון – נמדדים מול פרמטר ברור אחד: המשימה לאור המטרה.⁷ בעוד פרמטר הניצחון נמדד מול הרגש, שאינו מזולז בו לאור העיקרון

נתקן את משפט המפתח ונאמר את האימרה הבאה:
"המשימה הראשונה במעלה של צה"ל היא לנצח בכל משימה
לאור המטרה. הדבר נכון גם לגבי הלחימה במסגרת הביטחון
השוטף וגם לגבי מלחמה כוללת".
האם תסכים לדבריי?

הערות

1. רב-אלוף שאול מופז, "צה"ל בשנות האלפיים", **מערכות** 363, מארס 1999, עמ' 2-9.
2. **מילון ובסטר**.
3. **שם**.
4. לפחות כך מוגדר הצבא במדינות מתוקנות בעלות משטר דמוקרטי.
5. **מילון ובסטר**.
6. אורי מילשטיין, **קריסה ולקחה**, הוצאת שרידות, ידיעות אחרונות, 1993, עמ' 313.
7. לדוגמא: בצבא האמריקני נהוג במקרים מסוימים למדוד באחוזים את שיעור השלמת המשימה.

של רוח הלחימה שהוזכר לעיל, הרי שפרמטר המשימה לאור המטרה הוא תכליתי ואמפירי. הדיוק במילים אינו סתם סמנטיקה, כפי שבוודאי תסכים איתי. כל מפקד בצבא יודע מה חשיבותה של הסמנטיקה, והרי לך דוגמא:

לפני מלחמת יום הכיפורים היה ידוע לכל מ"מ טנקים, כי קו העצירה הוא קו הרמפות. זאת מתוך הנחה מיתולוגית שקו המגע לעולם לא ייפרך. לאחר המלחמה נקבעו קווי עצירה מוגדרים ומוחלטים, ואלה לא היו קווי הרמפות. "קו המגע לעולם ייפרך" הוא מושג שבא למנוע תסכול או פחד בכוחות המגינים מתוך הנחת מוצא אמפירית נכונה שהתוקף/היוזם יצליח. מיתוס ההגנה גרם לטובים שבמצביאים במלחמת יום הכיפורים לאבד עשתונות ולהשמיע ביטויים כגון "מלחמת יום הדין" או "חורבן בית שלישי" – ביטויים שנחרטו בהיסטוריה של אותה תקופה.

הקלאסי: אני מניח שלסיכום הדיון שלנו ניתן לומר שהאמת בדיאלוג זה נמצאת אי שם באמצע. אתה אינך מכחיש את עוצמתו של מיתוס הניצחון ויכולתו לשמש כמצפן רב עוצמה להכוונת רגשות, ואילו אני איני מכחיש את הצורך במדדים אמפיריים, כפי שהצעת, מתוך הבנה עמוקה של הסכנה הכרוכה בשימוש במיתוסים. לכן, לדעתי, אולי נהיה מדויקים יותר אם